

КОНЦЕПТУАЛЬНА ОПОЗИЦІЯ ВЛАДА – НАРОД В МОВНІЙ СВІДОМОСТІ СУЧАСНИХ УКРАЇНЦІВ

На сьогодні проблеми політичного дискурсу стали об'єктом обговорення не тільки в публічній літературі, а й у науковій. Одною з актуальних проблем сучасної політичної лінгвістики є аналіз мовної актуалізації ставлення громадян до влади [6].

Метою нашого дослідження є лінгвокогнітивний аналіз актуалізації концептуальної опозиції влада – народ як ключової ознаки політичного дискурсу.

У цій роботі ми зробимо спробу визначення особливостей концептуальної діади ВЛАДА — НАРОД в мовній свідомості українців.

Актуальність роботи полягає у тому, що на сьогоднішній день політична комунікація набуває вагомості ролі [5], а концепти **ВЛАДА** і **НАРОД** є базовими в політичному дискурсі, крім того, лексеми *влада* та *народ* вживаються як взаємозв'язані та як такі, що становлять концептуальну опозицію ВЛАДА — НАРОД.

Лексико-семантичний аналіз, проведений на основі словникових дефініцій, дозволить виявити семантичні компоненти аналізованих слів. Експериментальні методики допоможуть дослідити існування концептуальної опозиції влада-народ у мовній свідомості українців.

Звернемося до «Етимологічного словника української мови», щоб з'ясувати внутрішню форму лексеми *влада*. Слово *влада* є запозиченням з польської або чеської мови — *wladza, wladac* [3, 409]. Українське слово *володіти*, як і польське *wlodac, wladac, wladarz* «володар», чеське *vlasti* «правити, володіти» походить з праслов'янських **voloditi* «володіти, правити, керувати» [3, 409]. Таким чином, історія виникнення слова *влада* дозволяє зафіксувати початковий зміст поняття: те (той), що володіє та керує.

За відомостями з «Великого тлумачного словника сучасної української мови» семантика лексеми *влада* подано, як: 1. Право керувати державою, політичне панування. 2. Керівні державні органи; уряд. // Особи, що мають урядові повноваження. 3. Право та можливість розпоряджатися, керувати ким-, чим-небудь. 4. перен. Сила чого-небудь, могутність [2, 151].

На основі словникових статей отримаємо, що концепт ВЛАДА представляє когнітивно складну одиницю, в якій можна виокремити такі ознаки: 1) право (як можливість або повноваження); 2) система органів управління; 3) особа, наділена владою; 4) сила; 5) вплив.

Для того, щоб перевірити присутність у мовній свідомості носіїв української лінгвокультури виокремлених складників, був проведений вільний асоціативний експеримент. Диференційною ознакою у виборі інформантів була мова (українська, російська), віковий діапазон становить від 18 до 57 років.

За результатами асоціативного експерименту ВЛАДА – це:

корупція (9), гроші (7), жорстокість (6), обман (7), бездіяльність (5), насилля (4), депутат (4), ненависть (4), справедливість (3), відповідальність (3), президент (3), парламент (3), зрада (3), держава (3), крадіжки (3), країна (3), багатство (3), тоталітаризм (3), безсилля (3), безнадія (2), безвідповідальність (2), люди (2), обмови (2), жадібність (2), безсердечність, бідність, вседозволеність, байдужість, безграмотність, безчинство, чесність, довіра, бюрократія, брехня, телята, барани, долг, служба, закон, ледацюги, спокій, слуги, криминал, підкорення, господа, самоуправління, подчинення, рабство, огидна, самотійна, керування, вплив, авторитет, ложь, взятки, війна, демократія, недовіра, зажерливість, народ, лідер.

За результатами експерименту у свідомості сучасних українців концепт ВЛАДА має такі лінгвокогнітивні складники:

1) логіко-раціональні — *корупція, гроші, депутат, президент, парламент, держава, країна, тоталітаризм, люди, бюрократія, закон, слуги, самоуправление, подчинення, самотійна, керування, демократія*;

2) образно-оцінні — *жорстокість, обман, ненависть, справедливість, відповідальність, крадіжки, багатство, безсилля, безнадія, обмови, жадібність, безсердечність, бідність, байдужість, чесність, довіра, брехня, телята, барани, ледацюги, спокій, криминал, господа, рабство, огидна, вплив, ложь, взятки, війна, недовіра, зажерливість*;

3) ціннісні ознаки — *бездіяльність, насилля, зрада, безвідповідальність, вседозволеність, безграмотність, безчинство, долг, служба, підкорення, авторитет, народ, лідер*.

Асоціативне поле концепту ВЛАДА за критерієм оцінності має такі групи:

Позитивні: *справедливість, відповідальність, чесність, довіра, спокій, авторитет, лідер*.

Негативні: *корупція, слуги, подчинення, бюрократія, тоталітаризм, жорстокість, обман, ненависть, крадіжки, безсилля, безнадія, обмови, жадібність, безсердечність, бідність, байдужість, брехня, телята, барани, ледацюги, криминал, господа, рабство, огидна, ложь, взятки, війна, недовіра, зажерливість, бездіяльність, насилля, зрада, безвідповідальність, вседозволеність, безграмотність, безчинство, підкорення*.

Нейтральні: *гроші, депутат, президент, парламент, держава, країна, люди, закон, самоуправление, самотійна, керування, демократія, вплив, долг, служба, багатство, народ*.

Представлені відомості були систематизовані за математичними підрахунками: позитивна оцінка становить 9,5%, негативна – 63,5%, нейтральна – 27%.

Отже, у свідомості сучасних українців на слово-стимул **влада** переважають образно-оцінний складник та негативна оцінка.

За даними «Великого тлумачного словника сучасної української мови» значення другого члена опозиції – лексеми **народ** подано як: 1. Населення держави, жителі країни. 2. Форма національної та етнічної єдності (нація, народність, іноді плем'я). 3. тільки одн. Взагалі люди, перев. у великій кількості. // Певна кількість людей, які мають що-небудь спільне (у поведінці або зовнішньому вигляді) [2, 578].

На основі аналізу словникових статей у лексемі **народ** виокремлюємо такі семантичні складники: 1) населення, 2) нація, 3) інші народи, 4) частина людства.

За результатами вільного асоціативного експерименту асоціативне ядро лексеми **народ** має таку структуру:

сила (14), люди (8), відчай (8), бідність (8), вільний (7), свобода (5), незалежний (6), дружний (6), суспільство (5), єдність (5), победа (4), безпомічний (4), Україна (4), бідний (2), віра (2), відвага (2), честь (2), нація, соль землі, патріотизм, мурашки, український, основа держави.

Асоціати класифікувались за такими лінгвокогнітивними ознаками:

1) логіко-раціональні — *люди, суспільство, Україна, нація, український, основа держави*.

2) образно-оцінні — *відчай, бідність, вільний, дружний, победа, безпомічний, бідний, віра, відвага, соль землі, мурашки*.

3) ціннісні ознаки — *сила, свобода, незалежний, честь, єдність, патріотизм*.

Асоціати були розподілені в такі групи за критерієм оцінності: позитивні, негативні, нейтральні.

Позитивні: *сила, свобода, незалежний, честь, дружний, победа, віра, відвага, соль землі, патріотизм*.

Негативні: *відчай, бідність, безпомічний, бідний, мурашки*.

Нейтральні: *люди, суспільство, єдність, Україна, нація, український, основа держави, вільний*.

Представлені відомості були систематизовані за математичними підрахунками: позитивна оцінка становить 43%, негативна – 23,5%, нейтральна – 33,5%.

Таким чином, у свідомості сучасних українців серед асоціацій на слово-стимул *народ* переважають образно-оцінний складник та позитивна оцінка.

Концепти ВЛАДА та НАРОД є фундаментальними у світогляді суспільства. На запитання, чи складають вони бінарну опозицію, відповідають результати експерименту, де учасникам необхідно було навести антонімічну пару до слів *влада* та *народ*.

Дослідження показало, що інформантам було важко привести антонімічну пару як до лексеми «*влада*», так і до лексеми «*народ*», тому більшість відмовилась відповідати або зазначили «не знаю». За математичними підрахунками – 20% опитуваних. Отже, на думку решти інформантів, антонім до слова *влада* – це:

народ (12), безвладдя (10), не знаю (10), анархія (6), хаос (5), бездіяльність (4), безлад (4), рабство (3), свобода (3), чоловіче ім'я Влад (2), сила (2), совість (2), чесність (2), справедливість (2), слабкість (2), самоуправління (2), підкорення (2), демократія (2), слуга (2), бедный (2), життя, порядок в Україні, ті, що голодують, олігархія, добро, правда, організована, кримінал, господа, гроші, нищета (1).

Отже, за наслідками експерименту на у концепті ВЛАДА можна виокремити такі складники:

- 1) об'єкт влади, об'єкт управління: *народ*.
- 2) деспотичність влади, придушення особистості: *рабство, слуга, свобода*.
- 3) співвідношення зі значенням давньоруського *волость* («*влада, країна, округ*»), що походить від *володѣти*, означає, що наявність землі дорівнює матеріальній забезпеченості, тобто *влада* дорівнюється багатству, забезпеченості: *бідний, ті, що голодують, нищета*.
- 4) встановлення порядку: *безвладдя, хаос, безлад*.
- 5) види правління: *анархія, самоуправління, демократія, олігархія*.
- 6) вади влади: *сила, совість, чесність, справедливість, слабкість, підкорення, бедный, життя, порядок в Україні, добро, правда, організована, кримінал*.

Зазначимо також омонімію, яка, мабуть, використовувалась для створення комічного ефекту: *Влад (2)*.

На думку учасників експерименту антонімом до слова *народ* є: *влада (14), не знаю (10), людина (7), один из множества (6), сила (4), не люди (3), слабкість (2), стадо (2), воля (2), власна думка (2), одиночество (2), личность (2), страх, чоловік, безхребетний, общество, неволя, плем'я, тюрма, крик, бидло, звіринець, згря, бідність, плеб, чесне слово, щире, меншість, правительство, монархи, ребенок*.

За наслідками експерименту концептуальну опозицію до *народу* в свідомості українців складають такі поняття:

- 1) об'єкт влади: *уряд, влада, правительство, монархи*.
- 2) емоційні ознаки: *власна думка, личность, не люди, один из множества, один, одиночество, людина, чоловік, меншість, сила, слабкість, воля, страх, безхребетний, неволя, тюрма, крик, бидло, звіринець, згря, бідність, плеб, чесне слово, щире*.
- 3) сукупність людей: *общество, племя*.

Антонімічні пари, в яких антонімом до лексеми *влада* вважається *народ*, становить 11, 4 %, в яких антонімом до слова *народ* подано лексему *влада* 16 %.

Отже, в мовній свідомості сучасних українців концептуальна опозиція *влада – народ* ще не сформована. Антонімічними поняттями до лексем *влада* і *народ* більшість інформантів вважають *бідність / рабство* і *один з безлічі*, відповідно. Виявилось, що незважаючи на те, що опозиція не сформована у масовій свідомості, опозиція *влада-народ* сприймається більшою мірою емоційно, а не раціонально, маючи переважно негативні реакції у українців. Можливо, реальність не відповідає вимогам, що висуваються до влади у свідомості сучасних українців.

Список використаної літератури

1. Баранов А. Н. Введение в прикладную лингвистику: учебное пособие / А.Н. Баранов. – М. : Эдиториал УРСС, 2001. – 360 с.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [ред. В.Т. Бусел]. – К. : Перун, 2005. – 1728 с.
3. Етимологічний словник української мови : в 7 т. / [Редкол. О.С. Мельничук та ін.] – К. : Наук. думка. – 1983.
4. *Кондратенко Н.В.* Український політичний дискурс: текстуалізація реальності : збірник наукових праць / Наталя Кондратенко; Одес. нац. ун-т ім. І.І. Мечникова. – Одеса : Чорномор'я, 2007. – 155 с.
5. *Кондратенко Н.В.* Вербальні аспекти агональності як параметра політичної комунікації / Н.В. Кондратенко // Мова: Науково-теоретичний часопис / Гол. ред. Є.М. Степанов. – Одеса : Астропринт, 2014. – № 21. – С. 40-44.
6. *Яроцкая Г. С.* Язык как индикатор отношения к власти в истории русской лингвокультуры / Г. С. Яроцкая // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна: збірник наукових праць: відп. ред. Ю. М. Безхтурій. – № 1152. – Серія: Філологія. Вип. 72. – Харків, 2015. – С. 144 – 147.

Олена Кліщевнікова

ВІЯВ МОВНИХ УПОДОБАНЬ УЧНІВ СЕРЕДНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ м. НІКОПОЛЯ

Мова – невід’ємна частина кожної держави, кожної нації, яка вирізняє її з-поміж інших. Не випадково існує твердження, що без мови не існує і народу. Мова є найважливішим засобом спілкування і обслуговує соціум в усіх сферах людської діяльності.

В Україні панує білінгвізм. Така мовна невизначеність стала джерелом великої кількості суспільних проблем. Незважаючи на те, що вже чимало років Україна є незалежною державою, вона так і не позбулася того впливу, який має з боку російської мови. Надзвичайно гостро стоїть проблема русифікації громадян країни через засоби масової інформації, культурні заходи, теле- та радіопрограми тощо.

Мовна спільність, або спільнота використовує різні мовні системи і підсистеми. Їх сукупність складає соціально-комунікативну систему. Проте ця система не є стійкою і постійною. На її стан і склад впливають зміна політичної ситуації та державного, економічного ладу в країні, економічні перетворення, новітність соціальної та економічної політики.

Саме ці зміни, а також «функціональні відношення між компонентами соціально-комунікативної системи на тому або іншому етапі існування даної мовної спільності формують **мовну ситуацію**, характерну для цієї спільності» [8, 44].

Базою для визначення мовної ситуації є поняття соціально-комунікативної системи [11, 133], а не менш важливим фактором – час, тобто, «по суті, мовна ситуація – це характеристика соціально-комунікативної системи у певний період її функціонування» [1, 26].

Залежно від кількості мов, що використовуються у соціумі, розрізняють такі мовні ситуації:

- одномовні (але треба зауважити, що структура навіть одномовної ситуації не елементарна, тобто є різні форми існування мови);
- багатомовні – білінгвізм і диглосія.

Україні властива двомовна ситуація, яка подекуди переростає у диглосію.